

УДК 378.035.091.21.22

ВОЛОДИМИР ПОГРЕБНЯК

(Полтава)

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ ТРЕНІНГ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ

Здійснено педагогічний аналіз зарубіжного досвіду й розкрито специфіку застосування полікультурного тренінгу в системі підготовки фахівця у вищій школі. Доведено, що полікультурний тренінг є ефективним педагогічним засобом і має значні потенційні можливості у здійсненні полікультурного виховання та підготовки вчителя до професійної діяльності у полікультурному середовищі, формування його особистісної полікультурної свідомості й полікультурної професійно-педагогічної компетентності як основної передумови реалізації навчально-виховної діяльності загальноосвітньої школи на засадах толерантності, демократизму й полікультурності.

Ключові слова: *полікультурний тренінг, професійна діяльність у полікультурному середовищі, полікультурна підготовка фахівця, полікультурна професійно-педагогічна компетентність.*

У контексті світових інтеграційних процесів полікультурне виховання набуває все більшої актуальності у практичній діяльності закладів вітчизняної вищої педагогічної освіти, оскільки реалізація полікультурного підходу у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи в умовах демократизації українського суспільства вимагає здійснення відповідної професійної полікультурної підготовки вчителя [5]. Необхідність такої підготовки засвідчена підвищенням уваги вітчизняних (Н. Авшенюк, Р. Агадулін, Р. Антонюк, О. Дубасенюк, О. Ковальчук, Ю. Лавриш, І. Лощенова, О. Мілютіна, Р. Ніколаєвська, О. Орловська, В. Погребняк, А. Сбруєва, А. Солодка, М. Стріха, О. Сухомлинська, Н. Шульга, Н. Якса й ін.) та зарубіжних (Дж. Бенкс, А. Галлахер, Дж. Гартлі, О. Джуринський, Г. Дмитрієв, Г. Лопес, М. Макменіман, З. Малькова, Дж. Найт, С. Томлінсон, С. Фултон й ін.) учених до вивчення різних філософських, соціальних і психолого-педагогічних аспектів феномену полікультурності.

Водночас, сьогодні система цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів у вітчизняних вищих педагогічних навчальних закладах до реалізації полікультурного підходу у навчально-виховній роботі перебуває, на наш погляд, на стадії становлення. Створення такої системи в умовах сучасної вищої педагогічної школи вимагає насамперед відповідного науково-методичного забезпечення. При цьому організаційно-педагогічні умови й методичні засоби полікультурної підготовки майбутніх учителів у зарубіжній педагогічній науці й навчально-виховній практиці розроблені достатньо детально: підтверджено ефективність інтеграції полікультурного змісту до предметів загальноосвітньої і фахової психолого-педагогічної підготовки [17, с. 11]; застосування полікультурного підходу у виховній і дозвіллевій діяльності вишу [14, с. 9-12]; доцільність спеціальної курсової підготовки з теорії та методики полікультурного виховання [10, с. 20-22]; результативність аудіовізуального супроводу й мультимедійної презентації автентичних і полікультурних матеріалів [15, с. 35] тощо. Разом із тим, методиці полікультурної підготовки майбутніх учителів в Україні, на жаль, присвячені нечисленні дослідження Л. Волик [1], Л. Гончаренко [2; 3], В. Кузьменка [3], В. Погребняка [6], Н. Якси [8]. З цієї причини в контексті даної роботи вирішено здійснити *педагогічний аналіз зарубіжного досвіду та розкрити можливості й специфіку застосування полікультурного тренінгу в системі підготовки фахівця у вищій школі як засобу формування професійної педагогічної полікультурної компетентності і підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності у полікультурному середовищі* [7].

На нашу думку, науково-педагогічний аналіз полікультурного тренінгу як комплексного методу формування професійної педагогічної полікультурної компетентності та підготовки майбутнього вчителя у вищій школі до професійної діяльності у полікультурному середовищі потребує попереднього розгляду вихідних теоретичних положень і методичних засад *полікультурного виховання*.

Узагальнюючи розуміння вітчизняними [1; 2; 3; 4; 8] і зарубіжними [11; 12; 17; 18] вченими поняття *полікультурного виховання*, можемо характеризувати його як соціально зумовлений педагогічний процес, унаслідок якого людина може глибше осмислити власну культурну спадщину у її взаємозалежності з іншими культурами, включаючи розвиток поваги до відмінностей, зумовлених аспектами власне культури, релігії, етнічного походження, статевої орієнтації, національності, соціального статусу, психофізичних можливостей або їх обмеженості. Завдяки полікультурному вихованню ми пізнаємо власну культуру у ширшому загальносвітовому контексті у спосіб, що дозволяє розуміти і поважати інших людей, які відрізняються за тими чи іншими ознаками, та співпрацювати з ними для розбудови кращої культурно різноманітної і рівноправної світової спільноти.

Здійснення полікультурного виховання передбачає вивчення й урахування таких площин людської особистості, як *сприймання, почуття, цінності, ставлення й досвід*. Безперечно, названі аспекти не можуть бути втілені поза інтелектуальною активністю і потребують практичного застосування. Так, якщо ми ставимо за мету забезпечити відповідне ставлення до іммігрантів, недостатньо просто подати відомості про міграційну ситуацію в країні чи світі, наводячи тільки певну статистичну інформацію й цифри. Насамперед необхідно забезпечити глибше розуміння того, що імміграція – не проста випадковість, і життєва ситуація й обставини (матеріальні, соціальні, релігійні, політичні тощо) можуть змусити людей залишати країну з різних об'єктивних і суб'єктивних причин і всупереч власному бажанню. Подібно, розглядаючи проблему гомофобії чи дискримінації ромів, слід надати можливість студентам, настільки це припустимо, хоча б наближено уявити й відчутти щоденну зневагу, неприйняття й упередженість як із боку окремих осіб, так і від цілих суспільних інститутів (освіта, медицина, соціальний захист та ін.). Звичайно, це не знімає необхідності подолання глибоко вкорінених стереотипів і розкриття базової інформації про те, що переважна більшість циганів не живе у шатрах і не веде кочовий спосіб життя, однак вони мають автентичні, специфічні, можливо дивні й незвичні для інших культурні звичаї, тра-

діцїї і цінності, або що гомосексуальність існувала в усіх суспільствах і в усі історичні періоди розвитку людства, а не виникла раптово як субкультура чи данина моді в останні кілька десятиліть.

Поділяємо думку К. Карденас і Е. Клейвса про те, що єдиним способом забезпечити глибоке розуміння комплексу проблем полікультури у їх єдності є опора педагога на знання, почуття й досвід студентів [13, с. 36]. Саме вони є підґрунтям для набуття здатності адаптуватися до різної культурної й особистісної реальності та, на цій основі – для розвитку нового розуміння та нових знань про оточуючий культурно й соціально диверсифікований світ. У зв'язку з цим необхідно впливати не лише на пізнавальну чи інтелектуальну сфери особистості, але й спиратися на наявний досвід і звертатися до почуттів студентів. Водночас, засвоєння загальнолюдських вартостей, які забезпечуються полікультурним вихованням – *солідарності, поваги, терпимості й співпереживання*, – можливе тільки через розвиток умінь спілкування, взаємодії і критичного аналізу оточуючої соціальної дійсності.

Формуванню професійної педагогічної полікультурної компетентності та практичній реалізації мети полікультурної підготовки вчителя у вищій школі до професійної діяльності у культурно різноманітному соціальному середовищі, на нашу думку, сприятиме включення до навчально-виховного процесу вітчизняного педагогічного вишу *полікультурного тренінгу* – комплексного методу виховно-освітньої взаємодії педагога і студентів, спрямованого на критичний аналіз проблем рівності, расизму, ксенофобії, антисемітизму й нетолерантності, а також набуття загальних і професійно зорієнтованих знань, умінь і навичок полікультурного виховання на основі актуалізації світогляду, звернення до почуттів, цінностей і особистісного життєвого досвіду майбутніх учителів.

Полікультурний тренінг може проводитися на регулярній основі чи не систематично, в малих (академічних) колективах або тимчасових групах студентів різного рівня підготовки, які не (чи мало) знають один одного, залучати представників однієї чи відмінних культур, національностей, регіонів, статей, релігій тощо. Полікультурний тренінг може мати самостійний характер, однак методично доцільним і виправданим є його включення до комплексу подібних заходів у відповідності до цілеспрямовано й послідовно розробленої програми полікультурної підготовки фахівця у виші.

Аналіз психолого-педагогічних джерел [9; 10; 16; 17] уможлиблює виділення двох основних наукових підходів до практичної реалізації полікультурного тренінгу: *соціальної співучасті й групової взаємодії*. Підхід соціальної співучасті передбачає, що проведення полікультурного тренінгу не спрямовується на окремих його учасників, однак їхній сукупний, інтегрований життєвий досвід становить основу для здійснення міжособистісної виховуючої взаємодії. З іншого боку, співпраця у групі забезпечує глибше розуміння власного особистісного досвіду, знань, умінь і ставлення до оточуючої реальності. Тому групова взаємодія є переконливим засобом забезпечення усвідомлення пріоритетності загального соціального бачення, громадської думки у порівнянні з індивідуальними їх відповідниками [16, с. 131].

Науковці Х. Абад, П. Брандер, Р. Гомес і К. Карденас класифікують полікультурний тренінг за чотирма рівнями (0-3) в залежності від фронтального ступеня підготовленості учасників і вимог до розуміння, дискусійних навичок і вмінь практичної взаємодії. При цьому найнижчий рівень покликаний стимулювати початковий інтерес до проблеми і не вимагає розвинених умінь групової співпраці та ведення дискусії, а найвищий потребує високої концентрації та групової активності і взаємодії від учасників, ретельнішої й тривалішої підготовки – від викладача [9, с. 51].

Специфіка змістових аспектів полікультурного виховання дозволила виділити чотири провідні тематичні групи полікультурного тренінгу. Це діяльність зі створення сприятливої психологічної атмосфери, забезпечення розвитку комунікативних умінь і динаміки міжособистісної взаємодії у групі (1); критичний аналіз образів, уявлень і шаблонів щодо людей іншої культурної, національної, соціальної й ін. ідентич-

ності (2); обговорення соціальних, економічних, культурних і освітніх механізмів, які лежать в основі ситуацій дискримінації, заперечення та маргіналізації (3); заохочення вчинків і суспільно доцільної поведінки у напрямі соціальних змін, заснованих на цінностях рівності та прийняття і поваги до відмінностей (4) [9, с. 52; 13, с. 6; 17, с. 14-15].

Ефективне досягнення мети полікультурного тренінгу вимагає обов'язкового врахування педагогом-організатором базових методичних принципів його проведення, що трансформовані від загальнопедагогічних (*опори на актуальний досвід, стимулювання діяльності, зв'язку із життям / реалізації на практиці*). Насамперед, як уже згадували раніше, слід спиратися на наявні знання і життєвий досвід учасників тренінгу, адже лише на цій основі можливий пошук і розкриття нових ідей і практик полікультурного спрямування. По-друге, необхідно заохочувати учасників до найактивнішої дискусії та взаємного обміну думками, що вможливує як особистісний розвиток кожного, так і налагодження спілкування, вдосконалення вмій і навичок комунікації, підвищення динаміки міжособистісної взаємодії у групі. По-третє, оскільки прагнемо досягти не тільки індивідуальних цілей розвитку особистості, а й суспільно важливих результатів, принцип реалізації у практичній діяльності зумовлює необхідність демонстрації в ході полікультурного тренінгу конкретних прикладів, як саме учасники можуть транслювати набутий досвід полікультурного виховання у прості, однак значущі особистісні вчинки і поведінку, що наочно засвідчують відмову від дискримінації, маргіналізації та нетерпимості у повсякденному житті.

Звернемося до опису й педагогічного аналізу кількох зразків полікультурного тренінгу, які практично реалізовані автором під час викладання спеціального навчального курсу «*Основи компаративної педагогіки*» та в діяльності студентської творчої наукової групи з вивчення проблем полікультурного виховання та підготовки майбутніх учителів до його здійснення.

Перший із них має назву «*Еріх та Алі*»¹ й спрямований на вивчення проблеми соціокультурних стереотипів. Метою цього полікультурного тренінгу є виявлення образів і уявлень, які традиційно склалися у суспільстві про людей із інших культур, соціальних груп тощо, а також інформування учасників тренінгу про те, як ці уявлення зумовлюють наші очікування щодо людей, які належать до інших соціокультур.

Орієнтовний час проведення тренінгу становить близько 40 хвилин, рекомендована кількість учасників – 8-10 (більші групи можуть бути додатково поділені). Для проведення цього тренінгу знадобляться такі матеріали: м'яч (для тенісу) або інша річ-символ; письмове приладдя для спостерігача; великий аркуш паперу й маркер або дошка й крейда / маркер / мультимедійна дошка.

Далі наведемо основні інструкції щодо проведення тренінгу. Спочатку просимо учасників сісти колом, запрошуємо одного з них бути спостерігачем. Йому доведеться розміститися за межами кола й занотовувати оповідання, котре створюватиметься в ході тренінгу. Решті учасників групи пояснюємо, що разом вони створюватимуть спільне оповідання; для визначення черговості використовуємо м'яч. Потім повідомляємо: «*Це історія Еріха, юнака з Мюнхена*» і передаємо м'яч одному з членів групи та запрошуємо продовжити розповідь одним-двома реченнями, після чого м'яч переходить далі. Після 10-12 циклів просимо повернути м'яч ведучому й говоримо: «*Еріх знайомий із Алі, хлопчиком із кримського села, який також має свою історію*», і передаємо м'яч назад до кого-небудь із присутніх і просимо продовжити історію Алі. Надалі для складання оповідання відводиться 10-15 хвилин.

По завершенню необхідно попросити спостерігача прочитати записи, які він занотував під час складання оповідання. Потім запрошуємо групу сказати, як складені

¹ Неофіційний переклад та адаптація представлених тренінгових занять здійснені автором за виданням: All Different – All Equal. Education Pack : Ideas, Resources, Methods & Activities for Informal Intercultural Education with Young People & Adults / [P. Brander, C. Cardenas, R. Gomes, M. Taylor, J. Abad]. – Strasbourg : Council of Europe, 1995. – Р. 63-64, 83-84. Авторські права належать Раді Європи. Відтворення й використання з виховно-освітньою метою дозволене без попереднього узгодження.

оповіді про Еріха й Алі відображують відмінності у їхньому житті, й прокоментувати те, як це співвідноситься з образами, котрі ми маємо про молодих людей із Німеччини й Криму. Основні положення дискусії варто записати на дошці й поцікавитися, яке походження мають ці уявлення, чи всі мають подібні уявлення про Німеччину та Крим тощо.

Краще, якщо оповідання складаються спонтанно й зі швидким темпом. У цьому випадку спостерігач, можливо, матиме труднощі в записуванні всього, що відбуватиметься, однак цю проблему можна вирішити залученням ще одного спостерігача або фіксуючи оповідання за допомогою аудіоапаратури.

Окрім цього, важливо, щоб діяльність від самого початку була представлена просто як створення оповідання спільними зусиллями. Імена персонажів підводитимуть групу до теми, яку ми досліджуємо. Тому, якщо, наприклад, необхідно виявити ставлення до іммігрантів, подані імена повинні традиційно асоціюватися з представниками більшості й іммігрантами. Відповідно, якщо потрібно вивчити уявлення про чоловіків і жінок, обираємо чоловічі й жіночі імена.

Даний тренінг може бути пристосований практично до будь-якої ситуації, де наявна соціокультурна дискримінація, установкою дії в першому реченні оповіді: «це історія Сергія, ВІЛ-інфікованого ...» або «це історія Марії, інваліда ...» і порівнянням із життям кого-небудь із більшості в суспільстві.

Можливі кілька варіантів проведення цього полікультурного тренінгу. По-перше, це поділ групи на дві підгрупи і робота кожної над створенням тільки однієї з історій. Потім оповідання порівнюють. Цей різновид проведення тренінгу має ту перевагу, що учасники не підозрюють, що історії будуть порівнюватися. Можна також сформувати дві підгрупи і просити кожну намалювати чи записати біографії головних дійових осіб або важливі моменти у їхньому житті. Потім дві біографії чи оповіді зіставляють.

Важливо, щоб учасники в підгрупах обиралися у випадковому порядку. При цьому допоможуть дві розрізані за кількістю учасників листівки (складання пазлу) або інший подібний спосіб.

Інший полікультурний тренінг «Перші враження» присвячено розгляду проблем відмінностей у особистісному ставленні, стереотипів і припущень про оточуючих людей на підставі дуже непевної та суб'єктивної інформації. Його метою є порівняння відмінностей у перших враженнях різних людей щодо оточуючих; виявлення впливу минулого особистісного досвіду на перші враження про інших; застереження щодо того, як суб'єктивне враження впливає на нашу поведінку і ставлення до інших людей.

Приблизний час тривалості тренінгу – 35 хвилин, оптимальна кількість учасників – 4-12. Для проведення цього полікультурного тренінгу знадобляться підібрані з журналів фотографії людей (за кількістю учасників), які мають цікаві / незвичні обличчя; фотокартки слід наклеїти у верхній частині аркушів паперу, залишивши достатньо місця внизу.

Як і в попередньому занятті, необхідно розмістити учасників колом, потім роздати кожному по аркушу з фотографією. Пропонуємо присутнім ознайомитися з фотокартками і записати власні перші враження про особу, котра на них зображена, внизу сторінки. Потім просимо згорнути папір так, щоб приховати написане, і передати аркуш наступному учасникові. Іншим потрібно також оглянути фото і записати своє перше враження внизу сторінки вище над згином, потім аркуш згортають знову, приховуючи написане, й передають далі. Дія повторюється, поки всі фотокартки не будуть переглянуті всіма учасниками і кожен не запише свою думку про зображених осіб. Тепер дозволяється розгорнути аркуші й порівняти різні перші враження про зображених осіб.

Тлумачення й оцінювання результатів аналізованого полікультурного тренінгу полягають в обговоренні того, що відбувалося, наведенні прикладів із життя, коли траплялося цілковито неправильне перше враження про кого-небудь, і наслідків цього, а також у підбитті висновків щодо обґрунтованості перших вражень, того, які несподіванки зустрічалися й чому навчилися учасники.

Для ефективного проведення тренінгу перед тим, як починати, педагогу-організаторові необхідно переконатися, що кожен із учасників групи правильно зрозумів інструкції. Можливо, не зайвим буде продемонструвати, де слід записувати і як згортати аркуш паперу. Варто підтримувати швидкий темп обміну фотокартками між учасниками, не дозволяючи думати занадто довго: потрібні саме їхні перші враження.

Безперечно, слід уникати вибору фотографій із зображеннями відомих людей, намагатися включати світліни несхожих осіб, зокрема різного віку, культури, етнічних груп, із наочно наявними психофізичними вадами й без них тощо.

Співпрацюючи вперше з невідготовленою у плані полікультурного розуміння і толерантності аудиторією, необхідно бути готовим до часом жорстоких суджень, бездумних аргументів і суперечок навколо окремо виявленого ставлення. У залежності від розміру групи й міжособистісних відносин у ній, коментарі, можливо, не завжди будуть анонімними. У цьому випадку не можна дозволяти учасникам критикувати один одного за їхні думки, але треба зосереджувати увагу й обговорення на обґрунтованих і переконливих коментарях.

Якщо розмір групи порівняно великий, хорошим є такий варіант проведення тренінгу: за допомогою мультимедійного проектора фотокартки проєктуються на великий екран. Далі просимо кожного учасника записати власні перші враження на пронумерованих у відповідності до кількості фотокартки невеликих аркушах паперу, збираючи їх після демонстрації кожної наступної, а потім виголошуємо занотовані думки.

У контексті подальшого розвитку у студентів полікультурної свідомості й відповідного ставлення до оточуючого світу доцільно використовувати перспективні педагогічні завдання для післядії, що забезпечать закріплення досягнутих у ході тренінгу виховних і освітніх результатів. Можна запропонувати студентам описати представника тієї чи іншої соціокультурної групи, наприклад, людину з високим / низьким соціальним статусом, нетрадиційними культурними, релігійними чи іншими переконаннями й орієнтаціями. Ефективним педагогічним засобом полікультурного виховання у цьому випадку вважаємо доручення щодо організації культурного заходу з демонстрацією мультимедійних матеріалів, зокрема фільмів і музичних творів, які представляють відмінну для більшості культуру.

Крім цього, у поєднанні з полікультурним тренінгом доцільним є впровадження у педагогічний процес вишу форм, методів, засобів і матеріалів навчально-виховної діяльності зі студентами, котрі, на нашу думку, сприяють розширенню й поглибленню полікультурної грамотності, заохочують толерантне ставлення до представників інших культур, у тому числі й у межах освітньо-виховного простору сучасного навчального закладу, закладають основи вмінь і навичок педагогічно доцільно налагоджувати взаємодію з ними, переконливо й наочно доводять необхідність полікультурного виховання молодих поколінь, забезпечують формування особистісної полікультурної свідомості й полікультурної професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя: *обговорень, рецензувань, дискусій, презентацій, виховних заходів* тощо.

Таким чином, уключення полікультурного тренінгу до педагогічного процесу вищої школи, по-перше, відповідає меті полікультурного виховання майбутніх учителів і, по-друге, знайомить їх із методичними засадами реалізації полікультурного підходу у подальшій практичній педагогічній діяльності в умовах сучасного загальноосвітнього навчально-виховного закладу.

Отже, проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що полікультурний тренінг є ефективним педагогічним засобом, який має значні потенційні можливості у здійсненні полікультурного виховання фахівця, а також підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності у полікультурному середовищі та формування його особистісної полікультурної свідомості й полікультурної професійно-педагогічної компетентності як основної передумови реалізації навчально-виховної діяльності загальноосвітньої школи на засадах толерантності, демократизму й полікультурності.

У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує виявлення й методична розробка інших ефективних педагогічних засобів полікультурної підготовки вчителя в умовах вітчизняної вищої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Волик Л. В.* Теорія і практика полікультурного виховання майбутніх педагогів початкової ланки освіти : програма спеціального курсу / *Л. В. Волик*. – Полтава : ІОЦ Полтавського державного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка, 2004. – 26 с.
2. *Гончаренко Л. А.* Формування готовності вчителів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища в системі післядипломної освіти / *Любов Анатоліївна Гончаренко* : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський регіональний ін-т післядипломної освіти педагогічних кадрів. – Херсон, 2006. – 215 с.
3. *Кузьменко В. В.* Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи : навч. посіб. / *В. В. Кузьменко, Л. А. Гончаренко*. – Херсон : РІПО, 2006. – 92 с.
4. *Лощенкова І. Ф.* Розвиток ідей полікультурного виховання у світовій педагогічній думці / *І. Ф. Лощенкова* // Педагогіка і психологія. – 2002. – № 1-2. – С. 68-76.
5. *Погребняк В. А.* Полікультурна підготовка майбутнього вчителя у педагогічному процесі вищої школи / *В. А. Погребняк* // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України : міжнар. наук.-практ. конф., 18-20 вересня 2008 р. : зб. статей. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Ч. 5. – С. 97-101.
6. *Погребняк В.* Полікультурне виховання як складник професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя / *В. Погребняк* // Інноваційні технології в професійній підготовці вчителя трудового навчання : Проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Вип. 2 – Полтава : ПДПУ ім. В. Г. Короленка, 2007. – С. 349-353.
7. *Погребняк В.* Тестова діагностична методика вивчення професійної педагогічної полікультурної компетентності вчителя : пілотний проект / *В. Погребняк*. – Полтава, 2009. – 52 с.
8. *Якса Н. В.* Міжкультурна взаємодія суб'єктів освітнього процесу : навч. посіб. / *Н. В. Якса*. – Житомир : ЖДУ, 2007. – 312 с.
9. All Different – All Equal. Education Pack : Ideas, Resources, Methods & Activities for Informal Intercultural Education with Young People & Adults / [*P. Brander, C. Cardenas, R. Gomes, M. Taylor, J. Abad*]. – Strasbourg : Council of Europe, 1995. – 206 p.
10. A Resource Guide for Anti-racist and Ethnocultural-Equity Education. – Ontario : Ontario Ministry of Education, 1992. – 89 p.
11. *Banks, J. A.* Handbook of Research on Multicultural Education (2nd ed.) / *J. A. Banks, C. A. M. Banks* (Ed.). – San Francisco : Jossey-Bass, 2004. – 95 p.
12. *Campbell D. E.* Choosing Democracy : A Practical Guide to Multicultural Education / *D. E. Campbell*. – N.-Y., 1996. – 174 p.
13. *Cárdenas Carmen.* Guía para la Educación Intercultural con Jóvenes / *Carmen Cárdenas, Claves Equipo*. – Madrid : Comunidad de Madrid-Dirección de Juventud, 2009. – 78 p.
14. Equity Handbook / [*Jackie Bailey, Larry Beauchamp, Janet Smith et al.*]. – Edmonton : UA, Faculty of Education, 2004. – 39 p.
15. Innovative Methods in Multicultural Education : Abstract Book : May 13-15, 2010, Narva College of the University of Tartu; Narva, Estonia / [*Olga Burdakova, Anna Džalalova, Anna Golubeva, Nina Raud* (Editors)]. – Narva : OÜ Sata, 2010. – 96 p.
16. *Kirchmeyer C.* Multicultural Task Groups : An Account of the Low Contribution Level of Minorities / *C. Kirchmeyer* // Small Group Research. -- 1993. -- No. 24. -- P. 127-148.
17. *Krugly-Smolka E.* Multicultural Education : A Place to Start / *E. Krugly-Smolka, A. McLeod Keith*. – Toronto : Canadian Association of Second Language Teachers, 1997. – 26 p.
18. Possibilities and Limitations. Multicultural Policies and Programs in Canada / [*C. James* (Ed.)]. – Halifax : Fernwood Publishing, 2005. – 163 p.

ВЛАДИМИР ПОГРЕБНЯК

ПОЛИКУЛЬТУРНИЙ ТРЕНІНГ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТА

Осуществлен педагогический анализ зарубежного опыта и раскрыта специфика применения поликультурного тренинга в системе подготовки специалиста в высшей школе. Доказано, что поликультурный тренинг является эффективным педагогическим средством и имеет значительные потенциальные возможности в осуществлении поликультурного воспитания и подготовки учителя к профессиональной деятельности в поликультурной среде, формиро-

вания его личностного поликультурного сознания и поликультурной профессионально-педагогической компетентности как основной предпосылки реализации учебно-воспитательной деятельности общеобразовательной школы на принципах толерантности, демократизма и поликультурности.

Ключевые слова: поликультурный тренинг, профессиональная деятельность в поликультурной среде, поликультурная подготовка специалиста, поликультурная профессионально-педагогическая компетентность.

VOLODYMYR POGREBNYAK

MULTICULTURAL TRAINING IN SYSTEM OF THE HIGHER EDUCATION

The pedagogical analysis of foreign experience is carried out and the specific of applying of the multicultural training in the system of preparation of a specialist at the higher school is exposed. It is proved that the multicultural training is an effective pedagogical vehicle and has considerable potential possibilities in realization of multicultural education and preparation of a teacher to the professional activity in a multicultural environment, forming of his personal multicultural consciousness and multicultural professional pedagogical competence as a basic pre-condition of realization of educational activity of general school on principles of tolerance, democracy and multiculturalness.

Keywords: multicultural training, professional activity in multicultural environment, multicultural preparation of specialist, multicultural professional pedagogical competence.